

ПРАВО ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ: ПИТАННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОЇ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Шимон С. І.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри підприємницького та корпоративного права
Київського національного економічного університету*

імені Вадима Гетьмана

ORCID: 0000-0003-1677-1937

Email: svitlana.shymon@kneu.edu.ua

Лупало О. А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ*

ORCID: 0000-0002-4685-9158

Email: olexman@ukr.net

Шимон С. І., Лупало О. А. Право особи на таємницю кореспонденції: питання публічно-правової та приватно-правової термінології.

У статті досліджують проблеми публічно-правової та приватно-правової термінології у сфері охорони таємниці кореспонденції. Виявлено низку відмінностей та колізій у застосуванні термінів на рівні міжнародно-правових актів та національного законодавства України. З'ясовано, що конституційне право на таємницю листування, телефонних розмов та кореспонденції є єдиним за своїм змістом правом особи, яке доцільно визначати як право на таємницю кореспонденції. У сфері публічного права право особи на таємницю кореспонденції захищається шляхом встановлення заборон, а також форм і заходів відповідальності за їх порушення. У приватно-правовій сфері охорона права на таємницю кореспонденції здійснюється через визначення позитивного змісту цього права та наділення особи конкретними повноваженнями для його реалізації.

Відповідно до норм конституційного та кримінального законодавства об'єктом права на таємницю є листування, телефонні розмови та кореспонденція, тоді як у нормах цивільного законодавства таким об'єктом є «кореспонденція», що охоплює всі види і засоби комунікації, які використовує особа, включаючи телефонні розмови, будь-який обмін листами тощо.

У текстах нормативно-правових актів як тотожні фігурують терміни «приватне життя» та «особисте життя»; при цьому у нормах кримінального процесуального права закріплене «право на спілкування», якого немає ні в нормах цивільного законодавства, ні в доктрині приватного права, де широко використовується «право на приватність». За міжнародними нормами право на таємницю кореспонденції є елементом права на приватність, але ця ідея не втілена в законодавстві України, в якому таке право охороняється як самостійне право особи. За своїм змістом право особи на таємницю кореспонденції пов'язане з поняттям приватного життя людини і безумовно є елементом її приватності. Тому незалежно від змісту кореспонденції, право особи на таємницю її кореспонденції має захищатися як таке право, непорушність якого є умовою непорушності поваги до приватного життя особи.

Ключові слова: право на таємницю кореспонденції, право на повагу до кореспонденції, конституційні права особи, особисті немайнові права фізичної особи.

Shymon S., Lupalo O. The right of a person to the secret of correspondence: issues of public law and private law terminology.

The article addresses the problems of public law and private law terminology in the field of secret correspondence. There are any differences and conflicts in the application of terms in international legal acts and in the national legislation of Ukraine were revealed. It was found out that the constitutional right of a person to the secrecy of correspondence, phone conversations and correspondence is the only right, which should be called the right to secrecy of correspondence. In the field of public law, a person's right to secrecy of correspondence is protected by establishing prohibitions, forms and measures of responsibility for their violation. In the field of private law, protection of the right to secrecy of correspondence is carried out by defining the positive content of this right and granting a person specific powers to implement it.

According to the norms of constitutional and criminal legislations, the object of the right to secrecy is the exchange of letters, telephone conversations and correspondence, while in the norms of civil legislation such an object is "correspondence", which covers all types and means of communication used by a person, including telephone conversations, any exchange of letters, etc.

In the texts of regulatory legal acts, the terms "private life" and "personal life" are used as identical. At the same time, the norms of criminal procedural law establish the «right to communication», which is not found in the norms of civil legislation, nor in the doctrine of private law, where the "right to privacy" is widely used. According to international law, secrecy of correspondence is an element of the right to privacy, but this idea is not embodied in the provisions of the legislation of Ukraine, where the right to secrecy of correspondence is protected as an independent right of a person. The right of a person to secrecy of correspondence in its content is related to the concept of a person's private life and is undoubtedly an element of his private life. Therefore, regardless of the content of the correspondence, the privacy of each person's correspondence must be protected to the same extent as the right to respect for private life is protected.

Keywords: the right to secrecy of correspondence, the right to respect for correspondence, constitutional rights of a person, personal non-property rights of an individual.

Постановка проблеми. Право на таємницю кореспонденції, за висновками дослідників, існує з прадавніх часів, його прообраз виник ще в стародавньому Римі, який у подальшому трансформувався у правила, що стосувалися, насамперед, поведінки працівників пошти та були спрямовані на захист державної таємниці, на упередження повстань, переворотів, а вже згодом – і на захист інтересів громадян [1, С. 127-128]. Нині право на таємницю кореспонденції є одним із фундаментальних прав людини, які проголошені в міжнародних стандартах. У ст. 12 Загальної декларації прав людини (1948 р.) визначено, зокрема, що ніхто не може піддаватися довільним посяганням на таємницю його кореспонденції; держава має гарантувати право кожної людини на захист від такого втручання чи інших зазіхань. У ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), проголошено, що ніхто не повинен зазнавати свавільних чи незаконних посягань на таємницю його кореспонденції. Таке саме право гарантує Основний Закон України у ст. 31 яка, при цьому містить застереження, що винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Проте суспільна практика свідчить про численні факти порушення права на таємницю кореспонденції, а правники відзначають різний рівень гарантій цього права, які встановлено для окремих категорій осіб – передусім вищий рівень захисту від свавільного посягання на таємницю кореспонденції мають ті особи, щодо яких встановлено особливий порядок кримінального провадження (народні депутати, адвокати) [2, С.105]. Поряд із цим, тексти нормативно-правових актів не завжди дають чіткі орієнтири, а різноманітність термінів ставить під сумнів визначеність їх змісту. Наприклад, з буквального тексту ст. 31 Конституції України випливає висновок, що листування є категорією, відмінною від кореспонденції, оскільки ці терміни «розділені» у тексті «телефонними розмовами». Тож, серед іншого, постає питання, у чому ж полягають відмінності між листуванням і кореспонденцією, які на конституційному рівні визначені як самостійні об'єкти правової охорони?

Поряд із цим, положення ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) (далі – Конвенція) закріплює право кожного на *повагу* до його приватного і сімейного життя, до його житла і кореспонденції. У цьому випадку постають питання: як корелюється *право на повагу* до кореспонденції з *правом на таємницю* кореспонденції, яке згадується в інших міжнародних стандартах і Конституції України; як співвідносяться «право особи на повагу приватного і сімейного життя» та «право на повагу до кореспонденції», адже останнє закріплене саме у ст. 8 Конвенції «Право на повагу до приватного і сімейного життя»?

Стан опрацювання проблематики. Проблема таємниці кореспонденції вивчається і в рамках доктрини приватного права у контексті охорони особистих немайнових прав фізичної особи (у дослідженнях Р. Стефанчука, Н. Давидової, А. Дутко, Ю. Юркевича та ін.), і в контексті науки публічного права: кримінального, кримінального процесуального, конституційного, судового (у працях І. Єдинак, Д. Кондратова, О. Лучко, Л. Міхневич та ін.). У різних варіаціях проблема таємниці кореспонденції зачіпалася у працях В. Басюк, С. Вишновецької, І. Козьякова, В. Корчинського, А. Левченко, О. Негодченка, О. Посикалюка, Н. Токар та багатьох інших учених. Однак, у цих роботах предмет нашої уваги, як правило, вивчається у комплексі проблем, що обумовлено змістом ст. 31 Конституції України, яка гарантує право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції як єдине право. А в деяких працях розглядаються лише окремі фрагменти таємниці кореспонденції, або дотичні до цієї тематики аспекти, а питання, які окреслені нами в процесі постановки проблеми, не висвітлені взагалі.

Метою нашої праці є визначення природи права на таємницю кореспонденції як суб'єктивного права особи та особливості публічно-правових і приватно-правових підходів до визначення юридичної термінології, яка застосовується при формулюванні засобів його охорони.

Виклад основного матеріалу. Оскільки предметом нашої уваги є саме кореспонденція, остільки важливо визначитися з двома складовими згаданого конституційного права – це «листування» і «кореспонденція», які видаються наближеними за змістом, але в ст. 31 Конституції України означені як різні і самостійні. Аналогічний підхід закріплено у ст. 163 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка встановлює санкції за порушення таємниці «*листування*, телефонних розмов, телеграфної чи іншої *кореспонденції*», що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер».

Звернемося до мовного тлумачення цих термінів, оскільки семантичне значення слів завжди враховується законодавцем при формулюванні юридичних текстів. Відповідно до визначень академічного тлумачного словника «листуванням» є: 1) дія за значенням обмінюватися листами, писати дин одному листи; 2) зібрання листів, написаних і одержаних ким-небудь. «Кореспонденція» трактується як: 1) листування між окремими особами (установами); 2) окреме поштове відправлення (лист, телеграма тощо) або сукупність таких відправлень. Таким чином, слова «листування» та «кореспонденція» є синонімічними за своїм лінгвістичним сенсом, а з їх змісту випливає, що гарантоване законом право охороняє як таємницю самого факту діяльності особи щодо обміну листами з іншими особами, так і таємницю змісту листів, якими обмінювалися. Але в будь-якому разі використання обох аналізованих термінів як самостійних при формулюванні тексту однієї правової норми, а тим паче статті Конституції України, може бути виправдане виключно у разі, якщо ці слова застосовані у тексті закону в різних значеннях.

Враховуючи, особливості семантичного змісту аналізованих термінів, відповідно до якого «листування» може застосовуватися і на позначення дії (від – «листуватися»), можемо дійти висновку, що у ст. 31 Конституції України термін «листування» позначає діяльність з обміну листами, переписку між особами. Відтак, право на таємницю листування захищає відомості про факт такої діяльності та про учасників переписки. Термін «кореспонденція» відповідно застосовується тут на позначення окремого відправлення (листа, телеграми тощо) або сукупності (архіву) таких відправлень, а право на таємницю кореспонденції захищає відомості щодо змісту листів, переписки. Отже таємницею є і факт обміну листами як такий, і імена адресатів, з якими відбувався обмін листами, і зміст листів адресанта та його адресатів.

Безперечно, при визначенні юридично значимого поняття кореспонденції неможливо не враховувати рівень розвитку інформаційних технологій, їх динаміку тощо. Саме тому Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) вважає кореспонденцією як будь-яку текстову, графічну, аудіовізуальну чи іншого виду інформацію, так і все, що слугує адресній передачі інформації, за допомогою таких засобів, які обмежують вільний доступ до цієї інформації відкритому колу осіб. [3] З позиції Суду, нові технології також підпадають під поняття кореспонденції, зокрема електронні повідомлення, використання Інтернету, і дані, які зберігаються на комп'ютерних серверах, жорстких і гнучких дисках, та давніші види електронних комунікацій, такі, як телекси, повідомлення на пейджері, і приватна радіотрансляція, окрім трансляції на публічних хвилях, що є доступними для інших. [4, С. 80]

У закріпленому в частині 1 ст. 162 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) в списку охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, серед іншого, фігурують: особисте листування, інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекому-

нікацій, про зв'язок абонента, про надання телекомунікаційних послуг, у тому числі про отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо. Без сумніву, ці складники відображають саме поняття кореспонденції: обмін листами та зміст переписки.

Відмітимо, що в тексті конституційної норми право на таємницю листування та право на таємницю кореспонденції, як нами зазначено вище, розділені, чого не спостерігається у міжнародних стандартах, які в усіх випадках надають перевагу єдиному терміну «таємниця кореспонденції». Тому, якщо виходити з буквального тексту ст. 31 Конституції України, можливо припустити, що кожне з цих прав може бути порушене при збереженні непорушеним іншого права. Так, наприклад, може мати місце порушення права на таємницю листування шляхом розголошення відомостей, що особа А обмінюється листами з особою В, але при цьому зміст їхнього листування залишається таємним. Однак, порушення права на таємницю кореспонденції у тому значенні, яке випливає з норми Основного Закону України (як права на таємницю змісту переписки), безумовно спричинить і порушення права на таємницю листування. Відтак сенс у такому розділенні втрачається і видається доцільним відтворення у законодавстві України такого самого підходу, який закріплено в міжнародних стандартах: право особи на таємницю кореспонденції обіймає своїм змістом право на таємницю щодо факту переписки, обміну листами, щодо імен та кількості її кореспондентів, щодо змісту листів, якими обмінюється. Саме в такому контексті ми розглядатимемо це право у цій праці.

Щодо співвідношення «права на таємницю» кореспонденції та закріпленого у ст. 8 Конвенції «права на повагу» до кореспонденції, передусім, звернемо увагу на буквальне формулювання автентичного україномовного тексту цієї норми, яке з лінгвістичної точки зору видається не зовсім коректним. Так, частина 1 ст. 8 Конвенції в ратифікованому Законом України від 17 липня 1997 р. варіанті тексту викладена так: «Кожен має право на повагу до *свого* приватного і сімейного життя, до *свого* житла і кореспонденції». [5] При цьому англomовний оригінал цієї норми визначено так: «Everyone has the right to respect for *his* private and family life, *his* home and *his* correspondence». На нашу думку, в україномовному варіанті ст. 8 Конвенції помилково використано займенник «свій», що шкодить її змістовному наповненню. Як бачиться, при формулюванні перекладу дещо порушено правила української мови, адже, за загальним порядком, якщо у реченні підмет виражено займенником третьої особи («кожен»), а доповнення – іменником (життя, житла, кореспонденції), то приналежність до іменника–доповнення виражається займенниками «*його*, її, їх». Іншими словами, займенник «свого» міг бути використаний, якби йшлося про те, що «кожен поважає своє право». Якщо ж необхідно зазначити, що кожен поважає право іншого, то правильно говорити, що перший поважає «*його*» (іншого), а не «*своє*» право. У нашому випадку чинна редакція частини 1 ст. 8 Конвенції у буквальному розумінні спрямовує до думки, що кожен має право на повагу ним самим свого приватного життя, своєї кореспонденції. Для того, щоб повністю і правильно відтворювати зміст частини 1 ст. 8 Конвенції за правилами української мови формулювання автентичного тексту цієї норми має бути виражене так: «Кожен має право на повагу до *його* приватного і сімейного життя, до *його* житла і *його* кореспонденції».

Відповідь на питання щодо відмінності змісту «права на таємницю» та «права на повагу» також пролягає через семантичний аналіз цих словосполучень. Слово «повага» позначає прихильне, шанобливе ставлення, яке ґрунтується на визнанні високих позитивних якостей когось, чогось, вияв шани; поважати що-небудь – високо цінити, цінувати, рахуватися з ним. Таємниця ж – це дещо приховане від інших, відоме далеко не всім і не підлягає розголошенню.

Враховуючи словникове значення аналізованих термінів, можливо зробити такі висновки щодо змісту права на таємницю та права на повагу кореспонденції. Право *на таємницю кореспонденції* – це забезпечена законом можливість особи тримати в секреті відомості щодо свого листування (обміну листами у будь-якій формі) та змісту такої переписки, претендувати на нерозголошення цих відомостей третіми особами, а також звертатися за захистом у разі порушення цього права. Право *на повагу до кореспонденції* – це забезпечена законом можливість особи бути одноосібним володарем відомостей щодо своєї комунікації з іншими особами, щодо змісту переписки, а також претендувати на відповідне поведіння щодо її кореспонденції усіх третіх осіб, які мають виявляти шану щодо таких відомостей, цінувати ці відомості як такі, що є частиною інформації про приватне життя особи, рахуватися з їх таємним характером, не виявляти щодо цих відомостей будь-якої зацікавленості, не претендувати на обізнаність із ними, жодним чином не посягати на ці відомості.

Отже право на повагу до кореспонденції за змістом є ширшим, аніж право на таємницю кореспонденції, останнє можна вважати складником першого; порушення таємниці кореспонденції є окремим

випадком вияву неповаги до кореспонденції, який слід вважати найбільшим порушенням права на повагу до кореспонденції, оскільки за це законом передбачена кримінальна відповідальність. Інші види посягань на право на повагу до кореспонденції, які не пов'язані з порушенням її таємниці, не тягнуть за собою кримінальної відповідальності, потерпіла особа в змозі застосувати інші способи захисту, зокрема, цивільно-правові.

Таким чином, спостерігаються різні підходи до формування принципів правової охорони права на таємницю кореспонденції, насамперед, у міжнародних нормах. Так, положення ст. 12 Загальної декларації прав людини й ст. 17 Міжнародного пакту ООН про громадянські і політичні права закріплюють суто «заборонний» (каральний) підхід: ніхто не може зазнавати свавільного втручання в таємницю кореспонденції під загрозою відповідальності. Подібний підхід застосовано у ст. 31 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується таємниця кореспонденції. Таке регулювання виправдане саме у сфері публічного права: правова норма не визначає позитивного змісту суб'єктивного права, але встановлює заборону його порушення. Заборонний (каральний) підхід виглядає органічним у сфері публічно-правового регулювання, тому не викликає жодних заперечень у зв'язку з цим ст. 163 КК України, яка встановлює конкретні види покарань за порушення таємниці кореспонденції. У доктрині приватного права такий підхід одержав назву негативного регулювання особистих немайнових відносин і був притаманний цивільному законодавству, яке діяло до введення в дію чинного нині Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), який повноцінно регулює особисті немайнові відносини та визначає позитивний зміст цілої низки особистих немайнових прав фізичних осіб.

Помітною є ще деякі відмінності термінології, що застосовується в нормах публічного права. Так, у частині 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) серед загальних засад кримінального провадження закріплено «таємницю спілкування» (п. 7) та «невтручання у приватне життя» (ч. 8), у тексті Кодексу ці дві категорії розглядаються як самостійні. Так, ст. 14 має назву «Таємниця спілкування» і гарантує кожному таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування; дозволяє втручання в таку таємницю лише за рішенням суду у випадках, передбачених самим КПК України, і виключно з метою виявлення й запобігання тяжкому (особливо тяжкому) злочину, встановлення його обставин, особи, яка його вчинила, якщо досягти цієї мети іншим способом є неможливим; інформація, яка отримана при цьому, може бути використана тільки в цілях вирішення завдань кримінального провадження.

Спілкуванням відповідно до положень частини 3. Ст. 258 КПК України є передання у будь-якій формі інформації від однієї особи до іншої або безпосередньо, або за допомогою будь-яких засобів зв'язку. Приватним спілкуванням вважається за умови, якщо фізичні чи юридичні умови передання чи зберігання інформації дозволяють учасникам розраховувати на захист цієї інформації від втручання інших осіб. Низка інших статей Кодексу встановлює правила виїмки кореспонденції, що розглядається як вид втручання у *приватне спілкування*. У наукових працях терміну «спілкування» надається широке значення та навіть висловлюються пропозиції замінити на законодавчому рівні терміносполучення «таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції» терміном «таємниця спілкування» [6, С. 59]. Така пропозиція видається невдалою, насамперед, через розпізнаваність терміну «кореспонденція» на міжнародному та національному рівнях і в практиці ЄСПЛ.

Продовжуючи аналіз положень КПК України, зазначимо, що ст. 15 гарантує кожному невторгання у його *приватне (особисте і сімейне)* життя забороняє збирати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію про приватне життя особи без її згоди (за винятком випадків, передбачених законом); зобов'язує кожного, кому наданий доступ до такої інформації, запобігати її розголошенню. Причому гарантії невторгання встановлюються саме шляхом заборони вчиняти якісь дії з інформацією про таке життя. Це важливо остільки, оскільки знайти інформацію про приватне життя особи можливо саме в її кореспонденції, тобто надійним способом отримання такої інформації є втручання в її приватне спілкування.

Привертає увагу і той факт, що відповідно до приписів КПК України (ст. 15 та ін.) у праві на недоторканність приватного життя вирізняють дві складові: право на *особисте і сімейне* життя. Такий підхід викликає певні сумніви, передусім тому, що не корелюється з публічно-правовим підходом охорони особистих немайнових прав, який традиційно притримується ідеї «негативного» регулювання і не визначає позитивний зміст охоронюваного права. Поряд із цим, видається доцільнішим рішення, за якого позитивний зміст права на приватне життя визначався б законодавчими актами саме цивільного законодавства (приватного права).

У нашому ж випадку спостерігається невідповідність положень КПК України та міжнародних стандартів: кодекс у своїх нормах визначає *сімейне* життя як *складник* (поряд з особистим) *приватно-го* життя, тоді як ст. 8 Конвенції проголошує повагу до приватного і сімейного життя, отже *розрізняє* приватне життя й сімейне. У цілому ж у нормах КПК України законодавець розглядає право на таємницю кореспонденції як складник права на *таємницю спілкування* й відокремлює його від права на невтручання у приватне життя, його таємницю.

Окремої оцінки заслуговують положення Закону України «Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 р. Зокрема ст. 6 цього Закону проголошує, що таємниця поштового листування, будь-якої іншої письмової кореспонденції, а також електронних повідомлень, які передаються засобами зв'язку, гарантується законом. Ця норма містить заборону виїмки кореспонденції та покладає на операторів поштового зв'язку обов'язок вживати організаційно-технічних заходів щодо захисту інформації відповідно до законодавства України. У цьому випадку спеціальний закон натомість конкретизації положень Конституції України відсилає до неї. Власне питання постає у зв'язку зі сферою дії згаданого Закону, який визначає правові та інші основи діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку, регулює відносини між органами держави й органами місцевого самоврядування, а також між операторами поштового зв'язку і користувачами їх послуг. Отже Закон регулює переважно приватно-правові відносини, але питання щодо права на таємницю кореспонденції вирішує виключно за публічно-правовими принципами.

Підхід, притаманний приватно-правовому регулюванню, який спрямовано передусім на охорону інтересів приватної особи (позитивного регулювання) спостерігається, передусім, у положеннях ст. 8 Конвенції – шляхом закріплення права на повагу до кореспонденції визначається позитивний зміст цього права. Але при цьому у Конвенції право на повагу до кореспонденції розглядається як складова права на повагу до приватного життя особи, що також є питанням, яке дискутується в науковій літературі.

Для аналізу предмета нашої уваги у сфері приватного права, передусім, мають значення положення ЦК України. Так, у ст. 3 однією із засад цивільного законодавства визначено неприпустимість свавільного втручання у сферу *особистого* життя людини, ст. 301 регулює право на особисте життя та його таємницю, але в ст. 271 йдеться про можливість фізичної вільно визначати свою поведінку у сфері свого *приватного* життя. Отже у тексті основного акту цивільного законодавства як тотожні фігурують терміни «особисте життя» й «приватне життя». З цим складно погодитися, адже слова «особистий» та «приватний» мають дещо різні значення: особистий – персональний, такий, що стосується особи; приватний – такий, що належить окремій особі, не державний, не суспільний. Щоб провести кордон між цими поняттями як юридичними термінами, доцільно визнати, що особистий – це невід'ємний від особи, який за жодних умов не може бути фактично відокремлений від неї (особисте немайнове благо, особисте немайнове право); тоді як приватний – належний особі, яка владарує над об'єктом, усуває всіх інших зі сфери свого владарювання, незалежно від фактичної можливості впливати на нього (приватна власність).

У науковій цивілістичній літературі також розглядаються обидва терміни, зазвичай особистим або приватним життям позначають тотожні чи близькі за змістом явища. Як правило, особисте (приватне) життя пов'язують з різними аспектами життя фізичної особи: сімейними відносинами, побутовими та іншими звичками, укладом, режимом та способом життя, способами користування майновими благами, рівнем освоєння культурних надбань, вибором виду занять, знайомств, дружби, способом організації дозвілля. Розбрат у позиціях учених щодо термінів «особисте життя» чи «приватне життя» зумовив пропозиції відмовитися від них і впровадити натомість поняття *приватності*, та закріпити на законодавчому рівні право на приватність як особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує її життєдіяльність у сфері сімейних, побутових, інтимних, особистих та інших відносин, які вивільнені від виконання покладених на неї публічних функцій, а також надає можливість визначати межі та режим доступу до цієї приватності, дозволяти чи забороняти поширювати інформацію щодо неї. [7, С. 476-479]

Значимо, що за висновками ЄСПЛ приватне життя є дуже широким поняттям, якому неможливо надати вичерпне визначення і яке може «охоплювати численні аспекти фізичної і соціальної ідентичності особи». У зв'язку з цим усі справи Суду, які пов'язані з цим поняттям, згруповано у три категорії: щодо фізичної, психологічної чи моральної недоторканності особи; щодо приватного життя особи; щодо ідентичності особи. [4, С. 19]

Стосовно природи права на таємницю кореспонденції у доктрині приватного права також склалися різні підходи: одні автори розглядають його як самостійне право [8, С. 223], інші – схилиються до «особистісної» концепції, яка трактує це право як частину права на приватне життя [9, С. 229]. Особливий підхід запропоновано Р. Стефанчуком, який розглядає право на таємницю кореспонденції у розрізі правового регулювання відносин у сфері приватності фізичної особи, що опосередковується через низку особистих немайнових прав, які передбачені у Главі 22 ЦК України (що включає і ст. 306, яка визначає право на таємницю кореспонденції) [7, С. 477]. Ця ідея має своїх послідовників – нині терміном «право на приватність» досить широко оперують дослідники проблеми права на таємницю кореспонденції та близьких за змістом прав.

Для визначення особливостей права на таємницю кореспонденції має значення і його місце в системі особистих немайнових прав. Так, у ЦК України ст. 306 «Право на таємницю кореспонденції» розміщена у главі 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи». Тут спостерігається збіг публічно-правових та приватно-правових ідей, оскільки в доктрині конституційного права право на таємницю кореспонденції віднесено до групи громадянських прав, що пропорційне поняттю прав фізичної особи, які забезпечують її соціальне буття, в цивілістичній науці.

Звернення ж до змісту ст. 306 ЦК України виявляє ще деякі істотні відмінності в термінологічній політиці законодавця. Насамперед, термін «кореспонденція», застосовано у цій нормі у значно ширшому сенсі, аніж у ст. 31 Конституції України, оскільки у ст. 306 має назву «Право на таємницю *кореспонденції*», але визначає при цьому, що це право фізичної особи на таємницю «листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції». З одного боку, ми спостерігаємо відступ від позиції, сформованої у Конституції України, нормах кримінального закону, де кореспонденція є лише одним з об'єктів правової охорони, нарівні з «телефонними розмовами, листуванням». З другого боку, положення ст. 306 ЦК України відповідають міжнародним стандартам, адже і в Загальній декларації прав людини, і в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, і в Конвенції застосовано єдиний термін «кореспонденція». Відповідно до цього ЄСПЛ відносить до кореспонденції: паперову переписку (листи, телеграми, факсимільні повідомлення), телефонні розмови, їх тривалість, дати, номери абонентів, електронні повідомлення, результати запитів в Інтернеті, файли особистого характеру, які знаходяться на робочому комп'ютері, але містять позначку приватності, повідомлення у Інтернет додатках (месенджерах) [3]. Такий підхід видається єдино правильним, оскільки дозволяє трактувати поняття кореспонденції відповідно до умов суспільного життя та оперативно реагувати на зміни у формах і засобах комунікації. Що неможливо у разі, коли правова норма містить вичерпний перелік об'єктів.

Однак, на цьому не вичерпуються термінологічні проблеми права на таємницю кореспонденції. Зміст частин 2, 3, та 4 ст. 306 ЦК України свідчить, що термін «кореспонденція» має значно ширше значення, аніж припускає сама назва статті та її трактування в доктрині. Так, згідно зі ст. 8 Конвенції право на таємницю кореспонденції (право на повагу до кореспонденції) захищається в рамках охорони права на повагу до приватного життя. Звернення ж до положень ст. 306 ЦК України дає підстави для висновку, що вони регулюють відносини, об'єктом яких є кореспонденція, яка не стосується приватного життя особи. Так, абзац 2 частини 2 ст. 306 визначає, що якщо кореспонденція *стосується особистого життя* іншої фізичної особи, то для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи. За певних умов відповідно до частини 3 ст. 306 Кодексу в установленому законом порядку може бути опублікована *кореспонденція, яка має наукову, художню, історичну цінність*. Отже законодавець розрізняє кореспонденцію, яка містить дані про особисте життя, та яка таких даних не містить. А враховуючи те, що у нормах ЦК України «приватне життя» та «особисте життя» ототожнюються, слід дійти висновку, що положення ст. 306 охороняють таємницю двох видів кореспонденції: яка містить дані про приватне життя особи та яка не містить даних про приватне життя особи. Звідси постає нове питання: чи має захищатися в межах права на приватність (права на повагу до приватного життя) відповідно до ст. 8 Конвенції право на таємницю кореспонденції, якщо така кореспонденція не містить відомостей щодо приватного життя особи?

Передусім зазначимо, що аналогічного питання не виникає щодо положень ст. 31 Конституції України та ст. 163 Кримінального кодексу України, оскільки в цих нормах застосовано формулювання «таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції». Воно постає виключно щодо відповідності положень ст. 306 ЦК України ідеям ст. 8 Конвенції. Відповідь на це питання слід шукати в тлумаченнях ЄСПЛ поняття приватного життя та кореспонденції в контексті

ст. 8 Конвенції («Право на повагу до приватного та сімейного життя»). На думку Суду, приватне життя не обмежується «найближчим колом», всередині якого особа може жити своїм особистим життям на власний вибір і виключати зовнішній світ. Повага до приватного життя включає право встановлювати і розвивати стосунки з іншими людьми, а також професійну або комерційну діяльність [4, С. 19]. Враховуючи таке розуміння приватного життя, в рамках права на повагу до приватного життя право на повагу до кореспонденції та право на таємницю кореспонденції має захищатися відповідно до ст. 8 Конвенції, незалежно від змісту кореспонденції. Аналогічно слід трактувати і положення ст. 306 ЦК України: будь-яка кореспонденція – стосується чи не стосується вона особистого життя фізичної особи має розглядатися як елемент приватності фізичної особи.

Висновки. Термінологічні відмінності публічно-правової та приватно-правової охорони права на таємницю кореспонденції обумовлені специфікою засобів правового регулювання. У ст. 8 Конвенції задекларовано право особи на повагу до її кореспонденції. КК України встановлює відповідальність за найтяжчий вияв неповаги до кореспонденції – порушення її таємниці. У ст. 306 ЦК України визначено позитивний зміст права на таємницю кореспонденції, яке є лише елементом конвенційного права на повагу до кореспонденції. Конституція України у ст. 31 гарантує кожному право на таємницю його кореспонденції, яке є вужчим за змістом, аніж право, закріплене у ст. 8 Конвенції. У цілях узгодження відповідних положень національного законодавства між собою та зі ст. 8 Конвенції доцільно внести відповідні зміни до: ст. 31 Конституції України – слова «таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції» замінити словами «повага до його кореспонденції» та відповідно до цього стилістично редагувати друге речення; назви та змісту. 306 Цивільного кодексу України – слова «право на таємницю кореспонденції» замінити словами «право на повагу до кореспонденції»; Законів України: «Про поштовий зв'язок», «Про електронні комунікації» – закріпити право особи на повагу до її кореспонденції.

Список використаних джерел:

1. Токар Н. В. Історія розвитку права на таємницю кореспонденції та причини його виникнення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. Київ, 2018. № 18. Том 1. С. 125-129.
2. Міхневич Л. В. Конституційне право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції окремих категорій осіб. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2020. № 4. С.102-106.
3. Case of Barbulescu v. Romania. / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
4. Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод / законодавство України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Негодченко О. В. Таємниця кореспонденції, листування, телефонних розмов та спілкування в сучасних умовах: реалії та колізії. *Право і суспільство*. Дніпро, 2013. № 4. С. 55-61.
7. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): Монографія / Відп. ред. Я. М. Шевченко. К: КНТ, 2007. 626 с.
8. Токар Н. В. Право на таємницю кореспонденції і телефонних розмов як самостійне право людини: обґрунтування наукової концепції. *Адміністративне право і процес*. Київ, 2016. № 1 (15). С. 216–226.
9. Юркевич Ю. М., Дутко А. О. та ін. Особисті немайнові права особи. Навч. Посібник. За ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.